

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО КОМУНІКАТИВНОГО ПРОСТОРУ

В. П. Сідельников, І. М. Сушинська

В статье рассматривается специфика современного коммуникативного пространства и тенденции его формирования. Акцентируется внимание на факторах, которые способствуют развитию тенденций к глобализации и унификации информационного пространства. Раскрываются некоторые позитивные и негативные последствия данного процесса, их влияние на развитие коммуникационных технологий. Обращается внимание на роль английского, испанского, французского, немецкого, украинского и русского языков в формировании современного коммуникативного пространства.

Ключевые слова: коммуникативное пространство, глобализация, коммуникативно-языковое сознание, информационное пространство, средства массовой коммуникации

У статті розглядається специфіка сучасного комунікативного простору та тенденції його формування. Акцентується на чинниках, які сприяють розвиткові тенденцій до глобалізації та уніфікування інформаційного простору. Окреслюються деякі позитивні та негативні наслідки даного процесу, їх вплив на розвиток комунікаційних технологій. Звертається увага на роль англійської, іспанської, французької, німецької, української та російської мов у процесі формування сучасного комунікативного простору.

Ключові слова: комунікативний простір, глобалізація, мовно-комунікативна свідомість, інформативний простір, засоби масової комунікації

The article gives the analysis of the specificity of modern communicative open space and the tendency of his development is considered. It is accented on factors that promote development of tendencies to globalization and unification of information open space. Some positive and negative consequences of the given process, their influence on development of communication technologies are opened. In the article the attention is paid to the role of English, Spanish, French and German, Ukrainian and Russian languages in formation and development modern Communicative space.

Key words: communicative space, globalization, communicative consciousness, informative open space, means of a mass communication

Сучасний комунікативний простір, під яким ми розуміємо сукупність зв'язків між окремими людьми, соціумами, країнами, державами, континентами, характеризується глобалізацією, що починається із світової економіки і завершується сферою культури. Насиченість, інтенсифікація процесу обміну інформацією дозволяє говорити про те, що щільність змістової насиченості комунікативного простору визначається обсягом інформації, яка передається за одиницю часу. Глобалізація засобів масової комунікації, їх висока технологічність зумовлює потребу відображення семантичних та прагматичних аспектів інформаційних процесів у засобах і методах репрезентації, які на сучасному етапі можуть бути реалізовані лише через залучення високотехнологічних комунікацій. Мережа Інтернет дозволяє здійснювати обмін інформацією не лише державним, політичним, торговельним установам, але й на рівні особистого спілкування, вдосконалювати процеси інтерактивної освіти, у яких людина є учасником прямої комунікації. Новітні технології руйнують комунікативні кордони і перетворюють доволі хистке поняття національного інформаційного простору на умовність.

Проблеми визначення специфіки сучасного комунікативного простору та тенденцій його розвитку постають у дослідженнях С. Караванського, Д. Баранника, А. Загнітка, Б. Ажнюк, В. Арістової, І. Стерніна, Ф. Бацевича, Т. Космеди, Г. Касьянова, В. Чемеса, В. Зеленської та інших. Необхідність виявлення позитивних та негативних аспектів процесу глобалізації у галузі інфокомунікаційних систем, принципів проведення інформаційних кампаній, опрацювання належних регулятивних механізмів захисту національного інформативного простору визначає **актуальність** пропонованої роботи.

Значна інтенсифікація досліджень мови на предмет її комунікативної технологічності зумовлена зростанням кількості соціальних замовників цієї продукції, серед яких іміджмейкери, спічрайтери, менеджери паблік рілейшнз, прес-секретарі, спінлікари, перекладачі, психотерапевти та психоаналітики, рекламисти, професійні політики. Необхідність комплексного дослідження нових комунікаційних технологій, підґрунтям яких є мовна система, зумовлює **мету** нашого дослідження та окреслення наступних **завдань**: 1) виявити специфіку сучасного комунікативного простору; 2) з'ясувати чинники, що безпосередньо та опосередковано впливають на його формування та розвиток.

Сучасний інформаційний простір певним чином зумовлює комунікативно-мовну свідомість і комунікативно-мовну культуру. Комунікативно-мовна свідомість є частиною національної свідомості і, відповідно, відображає ставлення мовців до рідної та до інших мов, що яскраво простежується на рівні фразеології: *Слово старіше, ніж гроші; Слово до слова – зложиться мова; Яка головонька, така й розмовонька; Хто своєї мови цурається, хай сам себе встидається; В каком народе живешь, того обычья и держись; Худ пермяк, да два языка знает; Говоря про чужих, услышишь и про своих* тощо.

У комунікативній свідомості українців і росіян відзначається тенденція до надання переваги вивченню іноземних мов порівняно з рідними мовами. Прагнення засвоїти іноземну мову зумовлено прагматичними

потребами. Знання іноземної мови надає можливість розширити ділові, наукові, особисті контакти, вийти на якісно новий рівень комунікації. Пріоритетне вивчення певної іноземної мови може бути зумовлене: 1) професійними потребами; 2) можливістю пізнання першоджерел (художня, наукова література, усна народна творчість тощо); 3) зацікавленістю у мові як носії екзотичної культури (як, наприклад, західноєвропейська для японців або слов'янська для американців); 4) необхідністю міжособистісного спілкування як засобу реалізації певної мети.

Домінувальною чинником серед зазначених є перший, тобто враховується основна функція мови – інструментальна. Саме вона зумовлює підвищене зацікавлення у вивченні англійської. У сучасному світі кількість мовців, для яких англійська є державною, становить понад 200 мільйонів людей. Англійська є мовою: 1) сучасних наукових технологій; 2) транснаціональних компаній та концернів; 3) масової культури. Незважаючи на пріоритетні позиції, що посідає англійська серед іноземних мов, які вивчають, зокрема, росіяни та українці, необхідно відзначити тенденцію до збільшення зацікавленості у вивченні інших світових мов: іспанської, французької, німецької. Так, французька переважно вивчається з метою розширення наукових та культурних об'єктів, німецька – з метою професійної реалізації, зокрема, в галузі технічних та економічних наук, іспанська – через поки що достатню екзотичність її для росіян та українців, з метою реалізації вузькоспрямованих завдань (бізнес, культура, безпосереднє спілкування тощо). Натомість, у середніх та вищих навчальних закладах Сполучених Штатів іспанська посідає домінувальної позиції як іноземна, що зумовлено близькістю територій, де вона функціонує як державна, і розвиненістю економічних стосунків між цією країною та Сполученими Штатами. Англійська ж виступає засобом метакомунікативного впливу, який дозволяє реалізувати часто суперечливі прагнення членів суспільства, але, водночас, сприяє досягненню суспільної згоди.

Комунікативна свідомість може змінюватися з ряду причин. Статус та розвиток комунікативної свідомості значною мірою залежить від позиції, якої дотримуються щодо даного питання офіційні структури. Здійснюючи протекціоністську політику відносно мови держави, необхідно створювати умови для стимулювання прагнення оволодіти рідною мовою досконало. Слід наголосити на тому, що національна політика повинна бути спрямована на підтримку та розвиток мов етнічних меншин, що мешкають на території держави, враховувати не лише потребу дослідження тенденцій розвитку національної мови, але й потребу вивчення специфіки її функціонування у різних сферах комунікації: виробничій, науковій, освітній, культурній, побутовій.

Однією з визначальних рис сучасної мовної культури є багатомовність. Ускладнення комунікативного простору, зумовлене інтеграційними процесами, відображення в ньому різноманітності форм сучасного життя зумовлює ускладнення стилістичної диференціації мовних засобів. Так, в Інтернеті поняття жанрових меж є прозорим та умовним. Прагнення максимально використовувати зворотній зв'язок та діалог сприяє виникненню нових текстових структур, звільненню від монологічності писемного тексту.

По-іншому постають у цьому світі й деякі різновиди сленгу, до яких слід зарахувати сучасну комп'ютерну мову, на ґрунті якої і формується комп'ютерний сленг. Цікавим та неоднозначним постає питання про його ідентифікацію як однієї з форм професійної мови або як одного з різновидів жаргону, що з погляду культури мови завжди розглядався як соціально вузька система і свідчить про низький рівень мовної культури.

Сучасна комунікативно-мовна свідомість є результатом мовно-комунікативної культури, яку формують мови, що використовуються тим або іншим людським суспільством у різних сферах спілкування. Можливість вільного переміщення людей і капіталів, ідей зумовлює для людини необхідність володіння як мінімум двома мовами: рідною та однією із світових (переважно англійською). Утворення різноманітних політичних та економічних об'єднань змушує людей вивчати мови держав-лідерів. Так, для громадян Європейської спільноти такими є: англійська, французька, іспанська, німецька, які є мовами міжнародного спілкування. Для країн колишнього Радянського Союзу такою мовою на наш час залишається російська – як мова наукових, виробничих, ділових стосунків.

Комунікативно-мовна культура певним чином відображає менталітет нації, здатність до інтеграції з іншими культурами, традиції щодо сприйняття та вивчення інших мов. У США, Великій Британії, Австралії з давніх часів сформувалася психологія незацікавленості у вивченні іноземних мов. Це відбиває суто прагматичне усвідомлення того, що англійська, як мова міжнародного спілкування, посідає домінувальної позицію і вивчається в усіх країнах світу, а через це скасовується проблема вибору. Інтервенція англійської мови, відображена через масову культуру, зумовлює формування спільних тенденцій та традицій у різних країнах світу (прагнення купувати продукцію з назвою англійською мовою, віддавати перевагу власним іменам, кличкам, характерним для англомовних культур тощо). Не виявляють також особливого зацікавлення у вивченні іноземних мов у Франції та Іспанії, мови яких давно затвердилися як світові.

Іспаномовна Латинська Америка, франкомовні країни Африки підтримують та культивують у свідомості мовців проіспанські та профранцузькі переконання, що призводить до занепаду і руйнації автентичних мов, зумовленої перебуванням туземних мов у постійному конфлікті з європейською мовою. Подібне протистояння сприяє регіональному розмаїттю домінувальної мови. Лексика та ідиоматика місцевих мов набуває поширення у структурі останньої і активно використовується в усіх сферах масової комунікації. Так, на території іспаномовної Латинської Америки (близько 400 мільйонів мешканців, за

результатами перепису 2000 року) носіями найпоширеніших місцевих мов (кечуа, гуарані, кіче, науатль, аймара) є близько 21,6 мільйонів. З кечуа походять і функціонують у багатьох світових мовах лексеми: *кондор, кока, пума, вікунья, карп* та інші; з науатль – *койот, томат, какао, шоколад* тощо; з аймара – *альпака, Чилі*; з мови майя кіче походить, зокрема, лексема *сигара*. Спостерігається послідовна тенденція до використання індіанським населенням зазначених мов у сферах неофіційного спілкування, а іспанської – в офіційно-діловій та науковій сферах, що зумовлює специфіку комунікативного простору даного регіону. Варто наголосити, що у соціумі співіснують і конкурують не мови, а люди-носії певних мов. Пристосування до нових соціальних умов та мовних вимог може відбуватися двома шляхами – як соціальна адаптація та соціальна конфронтація.

У близьких районах, у межах яких функціонують різні мови, можливим є явище їх контамінації. Подібна синтетична мова зумовлена географічною близькістю територій і зрозуміла представникам обох сторін. У процесі формування подібної мови етнічна та соціокультурна подібність або відмінність народів-мешканців суміжних регіонів не відіграє вирішальної ролі. Прикладом такого утворення може бути мова іспаномовного населення, що проживає на території Сполучених Штатів, яка дістала назву “спангліш” і характеризується як іспанська мова, що містить значний відсоток англіцизмів.

Західні лінгвісти (зокрема, О.Роїк, Д.Стрюк) досліджували так званий “юкіш” (*Ukish* – від англ. *Ukrainian English*) – дивну мішанину української і англійської мов, якою досі розмовляють українці у Канаді. На рівні синтаксису і морфології ця мова зберегла основні риси української, але на рівні лексики кількість запозичень настільки велика, що зрозуміти, про що йдеться, можуть лише білінгви. Для представників української діаспори властива активна позиція щодо інтеграції у культурний та комунікативний простір тієї країни, де вони мешкають. Повністю сприймаючи мову країни-реципієнта, значна кількість українських імгрантів не володіє рідною мовою. Слід відзначити цікаве явище впливу граматичної системи української мови на англійську та іспанську, що простежується у мові представників діаспори. Наприклад, *сейли* – розпродажі (від англ. *sale*), *мінци* – чайові (від англ. *tips*), *ходити до іglesії* (*iglesia* – церква іспанською) та інше.

Специфіка функціонування подібних утворень у комунікативному просторі певних регіонів, їх цінність, необхідність та право на існування зумовлюють жваву полеміку і становлять предмет окремих лінгвістичних, соціологічних, політологічних та інших досліджень.

Деякі країни, що тривалий час перебували в ізоляції з причин геополітичних умов та культурних традицій (Японія, Китай), із залученням до процесу глобалізації почали виявляти активне зацікавлення у вивченні світових мов. Зокрема, слід відзначити підвищення уваги до опанування російської мови – як мови культури та бізнесу. Подібна тенденція спостерігається у таких країнах, як Турція, Єгипет, Тайланд, Кіпр, і зумовлюється виробничими потребами: розвитком зв'язків на рівні малого та середнього бізнесу, активізацією ринку туристичних послуг, спрямованого на країни колишнього Радянського Союзу, перш за все на Росію та Україну. Потреба у вивченні російської мови зумовлює необхідність розширення можливостей її реалізації як однієї з мов світового комунікативного простору. На жаль, українська мова на даному етапі ще не уповні зазнає процесу інтеграції до сфери глобальної комунікації та сприймається у країнах, вже опанованих українськими бізнесменами та туристами, як явище достатньо екзотичне.

Відносно залучення української мови до формування комунікативного простору мережі Інтернет слід відзначити, що вона посідає відповідне місце як засіб відтворення і передавання інформації та реалізується на рівні різних інтерактивних технологій.

Висновки. Глобалізація засобів масової інформації – явище, якого неможливо уникнути, бо розвиток світової цивілізації вбачається не через ізоляцію окремих культур, народів, мов, а через їх взаємодію, взаємні зв'язки. Процес глобалізації має позитивні та негативні риси: нівелювання кордонів та взаємне збагачення культур, з одного боку, уніфікація та стандартизація – з іншого. Світ є привабливим саме завдяки своїй строкатості: існування людської спільноти неможливе без різноманітності виявів буття, свідомості, культури, мов. У цьому контексті охоронним рефлексом є прагнення народів зберегти національно-культурну своєрідність.

Література:

1. Абдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации. – М.: Владос, 1994. – 336 с.
2. Ажнюк Б.М. Мовні зміни на тлі делонізації та глобалізації// Мовознавство. – 2001. – № 3. – С.48-54.
3. Зеленская В.В. Коммуницирующая личность в аспекте языковых реализаций. – Краснодар: Кубан. гос. ун-т, 2001. – 160с.
4. Русский язык в СМИ (продолжение разговора) // Мир русского слова. – 2003. – №2. – С.36-38.
5. Круковский Я.В. Коммуникативный аспект самоорганизации современного общества. Ноосферный подход // Материалы круглого стола "Мир массовых коммуникаций: телевидение и эфирное пространство". – М.: МГУК, 2001. – С. 61-73.
6. Люшинська Г.В. Вплив взаємодії мов та культур на лінгвістичне самовизначення молоді в канадській провінції Онтаріо// Актуальні дослідження іноземних мов і літератур: Матеріали міжвузівської наукової конференції молодих учених (13-14 лютого 2003)/ В.Д.Каліушенко (відп.ред). – Донецьк: ДонНУ, 2003. – С.187-189.
7. Почепцов Г. Информационные войны. – М.: Рефл-бук, 2000. – С.45-58.
8. Почепцов Г. Коммуникативные технологии двадцатого века. – М.: Рефл-бук, 2002. – С.55-63.
9. Почепцов Г. Теория коммуникации. – М.: Рефл-бук, 2001. – С.93.

10. Русский язык в СМИ (продолжение разговора) // Мир русского слова. – 2003. – №2. – С.36-38.
11. Тхорик В.И. Языковая личность в аспекте лингвокультурологических характеристик. – Краснодар: Кубан. гос. ун-т, 2000. – 192с.
12. Royick A. Lexical Borrowings in Alberta Ukrainian. – MA Dissertation, University of Alberta, 1965.
13. Struk D.H. Between Ukish and Oblivion: The Ukrainian Language in Canada Today. In: First Wave Immigrants. The First Fifty Years of Ukrainian Settlement in Australia. Ed. Halyna Koscharsky. – NY: Nova Science Publishers, Inc, 2000. – P.67-74.